

Józef K o w a l s k i, WIELKA PAŹDZIERNIKOWA REWOLUCJA SOCJALISTYCZNA A WYZWOLENIE POLSKI, Książka i Wiedza, Warszawa 1952, s. 275.

Ustalanie i analiza faktów historycznych, wykazanie ich związku przyczynowego zarówno w obrębie dziejów danego narodu jak i w historii powszechnej, odkrycie i ustalenie obiektywnych prawidłowości procesu historycznego i jego sił napędowych, wszystko to czym zajmuje się badacz naszych najnowszych dziejów, nie może znaleźć prawidłowego rozwiązania, jeśli nie uwzględni się roli zwycięstwa rewolucji proletariackiej w Rosji jako wydarzenia, które zapoczątkowało nową erę w życiu każdego narodu i całej ludzkości.

Toteż niezwykle ważne i wdzięczne, lecz i niełatwe zadanie wziął na siebie Józef Kowalski podejmując próbę całościowego, aczkolwiek nie wyczerpującego, ujęcia przełomowego znaczenia Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej dla losów narodu polskiego. Jest rzeczą oczywistą, że szczegółowe opracowanie tego tematu wymaga kolektywnego wysiłku i przerasta siły i możliwości jednego badacza. Dlatego pracę Kowalskiego, której każdy rozdział mógłby stanowić temat specjalnej, obszernej monografii, należy uznać przede wszystkim za niezwykle pożyteczną wytyczną do dalszych badań w wielu specjalnych gałęziach nauk społecznych, w tej liczbie również w dziedzinie historii prawa.

Obok tej niejako instruktywnej roli, praca dostarcza sporo cennego materiału, obrazującego decydujące znaczenie, jakie dla wszystkich dziedzin życia politycznego, ekonomicznego, kulturalnego i międzynarodowego Polski posiadała i posiada pomoc i przyjaźń ZSRR.

Pierwszy rozdział pracy J. Kowalskiego ma charakter wstępny. W sposób bardzo ogólny wskazuje w nim autor na te momenty, które zadecydowały o zapoczątkowaniu przez Rewolucję Październikową nowej ery w dziejach ludzkości i które uczyniły ze Związku Radzieckiego główny w skali światowej ośrodek walki rewolucyjnej i narodowo-wyzwoleńczej wszystkich uciskanych i wyzyskiwanych ludów. Szczególną uwagę poświęca autor sprawie pokojowej polityki ZSRR, zwłaszcza po drugiej wojnie światowej. W zakończeniu tego rozdziału autor omawia szkicowo znaczenie bratniego sojuszu polsko-radzieckiego dla powstania zjednoczonej, niepodległej Polski, dla umocnienia jej bezpieczeństwa i zapewnienia pomyślnego marszu naprzód — do socjalizmu.

W dalszych rozdziałach książki J. Kowalski rozwija szczegółowiej tezy nakreślone we wprowadzającym, wstępnym rozdziale. Zanim autor przystąpi do właściwego tematu pracy, tj. do zagadnienia przełomowego znaczenia Rewolucji Październikowej dla walki narodu polskiego o narodowe i społeczne wyzwolenie — podejmuje próbę wykazania, w osobnym rozdziale, iż na przestrzeni dziejów historia stawiała niejednokrotnie przed narodem polskim sformułowany przez Marksa dylemat, że Polska będzie albo rewolucyjna, to znaczy, zwiąże sprawę swej wolności i niepodległości z międzynarodowymi siłami demokracji i postępu, albo też będzie niczym, bowiem grozi jej nieuchronna zagłada ze strony sprzymierzonych sił reakcji światowej.

Ze względu na sytuację, w jakiej znajdował się naród polski w okresie rozbiorów, szczególne znaczenie miała dla niego sprawa sojuszu z rewolucyjną Rosją, która była głównym wrogiem ujarzmiającego Polskę caratu, spełniającego przez dziesiątki lat rolę najważniejszej ostoji reakcji w Europie. Dawna, szlachecko-burżuazyjna historiografia polska oraz współcześni wrogowie Polski Ludowej oświetlając dzieje narodu z dogodnych dla siebie pozycji nacjonalizmu i szowinizmu usiłowali wykazać, jakoby między Polską a Rosją istniała odwieczna wrogość. Autor skutecznie rozprawia się z tą kłamliwą tezą wykazując na przykładzie faktów historycznych, iż „lud pracujący Polski, Rosji, Ukrainy i Białorusi miał zawsze wiele wspólnych interesów“ i że „nie

istniały i istnieć nie mogły między nimi żadne sprzeczności, żadna nieprzyjaźń lub wrogość¹. Sprawa sojuszu polskich mas pracujących z ludem rosyjskim nabiera szczególnego znaczenia na przełomie XIX i XX wieku. Rosja staje się wtedy — jak mówi Stalin — „punktem węzłowym sprzeczności imperializmu”, a jednocześnie w postaci sojuszu robotniczo-chłopskiego powstała tam siła społeczna zdolna obalić carat, a następnie na jego gruzach zbudować ustrój wolności i sprawiedliwości, gwarantujący jednakowe prawa małym i wielkim narodom. Autor wykazuje, że w proletariacie rosyjskim i w jego bojowej i zahartowanej partii rewolucyjnej, stworzonej i wychowanej przez Lenina, naród Polski znalazł niezawodnego sojusznika i przyjaciela, a w narastającej rewolucji rosyjskiej jedyną nadzieję na wyzwolenie się z pęt przemocy i poniżenia. Toteż na miano konsekwentnie patriotycznej i niepodległościowej zasługuje tylko ta klasa, która bez wahania współpracuje z rewolucyjnymi siłami w państwach zaborczych, a przede wszystkim w Rosji. Klasą tą był proletariat polski kierowany przez rewolucyjną SDKP i L — jak słusznie z naciskiem zaznacza autor — zasługuje na miano jedynej szczerze patriotycznej partii, mimo że błędne, antylenińskie koncepcje luksemburgizmu, w szczególności zaś odstępstwa od marksizmu w kwestii chłopskiej i narodowej przeszkadzały jej w mobilizacji wokół klasy robotniczej szerokich mas ludu pracującego do walki ze wspólnym ciemiężcą narodów polskiego i rosyjskiego — z caratem i imperializmem. Natomiast zdecydowanie antynarodową postawę w kwestii niepodległości Polski zajęły wszystkie inne partie działające na ziemiach polskich: zarówno jawnie burżuazyjne, jak Narodowa Demokracja (endecja) z Dmowskim na czele, jak i te, które maskowały się sztyldem ludowym, np. PSL „Piast”, kierowana przez Witosa lub socjalistycznym, jak PPS. Wszystkie te partie niezależnie od różnic w metodach i sposobach prowadzenia działalności politycznej, dostępnymi sobie środkami dążyły do tego samego celu. Celem tym zaś było przeciwdziałanie za wszelką cenę, nawet za cenę ofiarowania usług szpiegowskich wywiadom państw zaborczych, solidarnej walce i sojuszowi polskich mas pracujących z rewolucyjnym ruchem w poszczególnych państwach zaborczych.

Rewolucja 1905 roku ujawniła z jednej strony rewolucyjne, internacjonalistyczne i prawdziwie patriotyczne stanowisko SDKP i L, z drugiej zaś strony antynarodową i kontrrewolucyjną politykę klas posiadających oraz ich agentury w ruchu robotniczym — PPS.

Przepaść pomiędzy tymi dwoma skrajnie przeciwstawnymi sobie stanowiskami pogłębiła się jeszcze bardziej w okresie pierwszej wojny światowej. Po przedstawieniu w zarysie tła, przyczyn i charakteru wojny, autor wskazuje na międzynarodowe znaczenie walki partii bolszewików przeciwko wojnie imperialistycznej, o przekształcenie jej w rewolucyjną wojnę domową, w celu obalenia rządów wyzyskiwaczy i ustanowienia władzy ludu pracującego, żywo i zainteresowanego w zaprzestaniu rzezi wojennej i nawiązaniu przyjaznych stosunków między narodami. W urzeczywistnieniu bolszewickiego programu rewolucyjnego wyjścia z wojny był zainteresowany w szczególności naród polski, który znajdując się na terenie działań frontowych lub na ich bezpośrednim zapleczu, w sytuacji okupowanego i bezlitośnie rabowanego kraju — skazany był na straszliwe cierpienia i upokorzenia. W sposób bardzo przekonujący i bogato udokumentowany Kowalski uzasadnia tezę, że żadne z państw imperialistycznych nie chciało i nie mogło szczerze pragnąć niepodległości Polski. Grabieżcy, niesprawiedliwy charakter wojny, w której poszczególnym uczestnikom zależało na osiągnięciu maksymalnych zdobyczy kosztem podboju narodów innych

¹ N. S. Chruszczow, *Przemówienie powitalne na II Zjeździe Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Nowe Drogi*, marzec 1954, s. 85.

krajów, z góry wykluczał możliwość angażowania się państw kapitalistycznych w sprawę wyzwolenia Polski. A jeśli w toku wojny zaczęły pojawiać się deklaracje rządów burżuazyjnych na temat Polski, to nie były one w najmniejszym stopniu podyktowane troską o los narodu polskiego lub chęcią przyjścia mu z pomocą, lecz miały charakter szyldu propagandowego, za pomocą którego poszczególne ugrupowania militarne chciały — w obawie przed własnymi masami ludowymi — nadać wojnie pozory wyzwoleniczej i sprawiedliwej, a jednocześnie pozyskać dla siebie sympatię i czynne poparcie narodu polskiego. Omawiając w świetle tych faktów politykę różnych partii burżuazyjnych, w szczególności endecji i PPS, autor wykazuje, że działalność ich — zgodnie z tradycyjną orientacją burżuazji polskiej — polegała na popieraniu jednego z bloków imperialistycznych i dlatego musiała w praktyce prowadzić do wyrzeczenia się niepodległości Polski i przedłużenia rujnującej nasz kraj wojny.

Jedynie SDKPiL — jakkolwiek nie potrafiła wznieść się do poziomu partii bolszewickiej — pozostała wierna idei niepodległości Polski, mobilizując masy pracujące wokół leninowskich haseł wspólnej z proletariatem państw zabornych walki przeciwko wojnie imperialistycznej. Słuszność stanowiska SDKP i L potwierdziło zwycięstwo rewolucji lutowej w Rosji, która obaliła carat i stworzyła realne możliwości położenia kresu wojnie i wskrzeszenia niepodległego państwa polskiego. Jednakże możliwości te usiłuje zniweczyć imperialistyczna burżuazja rosyjska i jej narzędzie — Rząd Tymczasowy, który w porozumieniu z państwami ententy kontynuuje carską politykę wojny i ucisku narodowego, politykę wykluczającą odbudowę wolnej i niezawisłej Polski.

W kilku kolejnych rozdziałach omawia autor historyczne znaczenie rewolucji socjalistycznej w Rosji, zwracając główną uwagę na zagadnienie decydującego wpływu Rewolucji Październikowej na rozwój wydarzeń w Polsce. Zwycięska rewolucja wcielając w życie bolszewicki program w kwestii narodowej uznała bez zastrzeżeń prawo narodu polskiego do nieskrępowanego zadecydowania o swoim losie i utworzenia własnego państwa.

Już pierwszy akt władzy radzieckiej, „Dekret o pokoju“, zawiera jasne i zdecydowane potępienie imperialistycznej polityki wojen i grabieży, której ofiarą była także Polska. Niemniej doniosłe znaczenie dla sprawy wyzwolenia Polski miała wydana przez rząd radziecki w listopadzie 1917 roku „Deklaracja praw narodów Rosji“.

Również wszelkie późniejsze posunięcia młodej władzy radzieckiej odznaczały się troską o pomyślne rozstrzygnięcie sprawy polskiej. Wymownym tego świadectwem były usilne starania rządu radzieckiego w kierunku doprowadzenia do zawarcia demokratycznego, sprawiedliwego pokoju — początkowo z wszystkimi państwami biorącymi udział w wojnie, a następnie — po cynicznym odrzuceniu propozycji radzieckich przez ententę — z okupującymi Polskę mocarstwami centralnymi. Autor cytuje i omawia szereg niezwykle ciekawych dokumentów obrazujących wysiłki, podjęte przez rząd radziecki w okresie pertraktacji pokojowych w Brześciu, w celu przyspieszenia końca światowej rzezi wojennej i rozwiązania w duchu konsekwentnie demokratycznym kwestii samookreślenia narodów uciskanych, w tym również narodu polskiego. Uczucia braterskiej przyjaźni, jakie od chwili swego powstania władza radziecka żywiła wobec narodu polskiego, znalazły wyraz prawny w pamiętym dekreście Rady Komisarzy Ludowych z 29 sierpnia 1918 roku, w którym zgodnie z „rewolucyjną świadomością prawną ludu rosyjskiego“ zniesiono „na zawsze“ wszystkie sankcjonujące niewolę Polski umowy, zawarte przez Rosję carską z rządami pozostałych państw zabornych.

Mocarstwa imperialistyczne z największą nienawiścią potraktowały radziecką platformę rokowań pokojowych. Przyjęcie idei natychmiastowego zawarcia pokoju bez aneksji i kontrybucji równałoby się bowiem — zwłaszcza dla Stanów Zjedno-

czonych, sięgających już wówczas po prymat w świecie kapitalistycznym — rezygnacji z ogromnych zysków, jakie dawała produkcja wojenna oraz możliwości podboju lub uzależnienia od siebie narodów innych krajów. Poczynania rządu radzieckiego spotkały się natomiast z entuzjastycznym przyjęciem ze strony wykrwawionych i doprowadzonych do najsłabszej nędzy mas ludowych. Całą Europę ogarnia fala potężnych strajków i demonstracji, w których masy pracujące dają wyraz solidarności z ideami Rewolucji Październikowej i pokojową polityką Państwa Radzieckiego. Wrzenie rewolucyjne osiąga punkt kulminacyjny w październiku i listopadzie 1918 roku, kiedy to wybuchają antyimperialistyczne rewolucje w Austrii i w Niemczech; jakkolwiek nie przekształciły się one — na skutek zdrady prawicowych przywódców socjaldemokracji — w rewolucje socjalistyczne, to jednak doprowadziły do rozpadu austro-węgierskiego „wzięcia narodów“ i poważnie zachwiały potęgą imperializmu niemieckiego. W ten sposób — dzięki zwycięstwu Rewolucji Październikowej i zapoczątkowanemu przez nią kryzysowi rewolucyjnemu w Europie, w szczególności zaś w okupujących nasz kraj Niemczech i Austrii — zaistniały warunki dla powstania niepodległej Polski.

W przygotowaniu warunków sprzyjających odzyskaniu przez Polskę niepodległego bytu po przeszło stu latach niewoli, niepoślednią rolę odegrał polski ruch rewolucyjny pod wodzą klasy robotniczej i jej awangardy — SDKP i L, a następnie KPP. Autor nie mógł oczywiście ze względu na ogólny charakter książki omówić w sposób wyczerpujący przebiegu zmagania klasowych na ziemiach polskich, stanowiących „jeden z odcinków wielkiego międzynarodowego frontu walki między siłami rewolucji proletariackiej, a siłami burżuazyjnej kontrrewolucji“ (s. 187). Jednakże nawet w ogólnych ramach potrafił w sposób nie budzący wątpliwości dowieść bezspornej prawdziwości tezy, że Polsce utorowało drogę do niepodległego państwowego bytu zwycięstwo Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej oraz walka tych postępowych i patriotycznych żywiołów narodu polskiego, które od lat współpracowały z rewolucyjnym proletariatem rosyjskim i które dały wielki wkład w dzieło zwycięstwa rewolucji i utrwalenia władzy radzieckiej w Rosji.

Walka polskich mas pracujących o zwycięstwo rewolucji socjalistycznej, o narodowe i społeczne wyzwolenie odbywała się zarówno w kraju, jak i na terenie Rosji, gdzie w chwili wybuchu Rewolucji Październikowej przebywało około 2 milionów uchodźców i emigrantów polskich.

Oceniając działalność rewolucyjnego odłamu wychodźstwa polskiego w Rosji, autor wskazuje na życzliwy i serdeczny stosunek władzy radzieckiej do Polaków przebywających w Rosji. Znalazło to m. in. prawne odzwierciedlenie w licznych dekreтах i zarządzeniach dotyczących polepszenia sytuacji materialnej uchodźców, ochronyabytków kultury i sztuki ewakuowanych podczas wojny z Polski itp.

W przeciwieństwie do patriotycznego stanowiska rewolucyjnej większości, przebywające w Rosji żywioły reakcyjne, rekrutujące się spośród polskiej burżuazji, obszarników i kleru kontynuowały politykę zdrady narodowej, zajmując skrajnie kontrrewolucyjną postawę.

Stanowisko odłamów poszczególnych klas społecznych oraz ich reprezentacji politycznych na emigracji w Rosji było w tym decydującym okresie, który rozstrzygnął zarówno o aktualnych, jak i przyszłych losach narodu polskiego, odpowiednikiem stosunków istniejących na terenie kraju.

Zwycięstwo Rewolucji Socjalistycznej w Rosji przesądziło nie tylko powstanie niepodległej Polski, ale stworzyło zarazem warunki dla wyzwolenia społecznego, dla uchwycenia władzy przez lud pracujący miast i wsi. Świadczy o tym fakt powstania w latach 1918—1919, zwłaszcza na terenie b. zaboru rosyjskiego, Rad Delegatów

Robotniczych i Chłopskich. Autor omawia znaczenie powstawania Rad jako rewolucyjnej formy organizacji proletariatu i biedoty wiejskiej w walce o obalenie rządów obszarniczo-burżuazyjnych i ustanowienie dyktatury proletariatu, głównie na przykładzie RDR Zagłębia Dąbrowskiego.

Walce o władzę dla ludu przewodziła SDKP i L przy ścisłej współpracy z PPS-Lewicą, a następnie — po połączeniu się obydwu tych partii na wspólnym zjeździe w dniu 16 grudnia 1918 roku — Komunistyczna Partia Robotnicza Polski. Powstanie KPRP miało przełomowe znaczenie nie tylko dla polskiej klasy robotniczej, ale dla całego narodu polskiego, który w postaci Partii Komunistycznej zyskał nieugiętego przywódcę w walce z wyzyskiem i niesprawiedliwością. Niepodległa Polska, powstała do życia wbrew polityce burżuazji, dzięki zwycięstwu Rewolucji Październikowej i walce rewolucyjnego proletariatu polskiego, stała się państwem burżuazyjnym w dużej mierze na skutek zdrady prawicowych przywódców PPS. Oni to bowiem w okresie decydujących walk o władzę pomogli rozładować wrzenie rewolucyjne w kraju, m. in. przez utworzenie tzw. Rządu Ludowego w Lublinie, a następnie popierali gorliwie wszelkie antyludowe i antyradzieckie poczynania, uczestnicząc na przykład w rządach, które przygotowały i zorganizowały zbrodniczą wyprawę interwencyjną przeciwko Rosji Radzieckiej. Tym, co ułatwiło PPS jako agenturze piłsudczykowskiej w ruchu robotniczym skutecznie oszukiwać masy i odciągać je od rewolucji, była początkowa niedojrzałość ideologiczna KPP, która w spadku po SDKPiL i PPS-Lewicy, wraz ze szczytnymi tradycjami rewolucyjnymi i internacjonalistycznymi przejęła także błędne koncepcje luksemburgizmu i socjaldemokratyzmu, w szczególności w kwestii dyktatury proletariatu oraz kwestii chłopskiej i narodowej. Autor wykazuje, iż burżuazja polska była od chwili ujęcia władzy państwowej pionkiem w rękę mocarstw imperialistycznych, w szczególności zaś w rękę głównego już wówczas pretendenta do panowania nad światem — Stanów Zjednoczonych. Państwa imperialistyczne, które przez długie lata przeciwstawiały się wszelkim próbom odbudowy państwowości polskiej, pogodziły się z istnieniem niepodległej Polski dopiero wówczas, gdy uczyniły z niej całkowicie zależny od siebie obiekt wyzysku i powolne narzędzie antyradzieckich planów. Łatwość z jaką udało się imperialistom wciągnąć Polskę do koalicji antyradzieckiej tłumaczy się tym, że polskie klasy posiadające, dla których interes narodowy od dawna stał się pustym frazesem, snuły własne imperialistyczne plany powrotu na utracone majątki na Ukrainie i Białorusi, nawet za cenę odbudowy imperializmu carskiego.

W trzech ostatnich najobszerniejszych rozdziałach książki omawia Kowalski kolejno: rolę państwa radzieckiego i jego pokojowego socjalistycznego budownictwa w okresie dwudziestolecia międzywojennego, następnie znaczenie zwycięstwa Armii Radzieckiej nad hitlerowskim faszyzmem w II wojnie światowej i wreszcie wpływ budownictwa komunistycznego oraz polityki Związku Radzieckiego na układ stosunków w świecie współczesnym, przy czym główną uwagę poświęca autor sprawom polskim. Rozdziały te, obejmują znacznie dłuższy od poprzednich omówionych wyżej rozdziałów okres historyczny, obfitujący w liczne i niezwykle doniosłe dla świata i Polski wydarzenia. Mają one najbardziej ogólny — można by rzec, szkicowy — charakter. Nie ujmując to wprawdzie książce jej popularno-naukowej i propagandowej wartości, ale jej końcowe części wymagają — zdaje się — rozszerzenia i uzupełnienia.

W rozdziale omawiającym okres międzywojenny, autor wskazuje na historyczne znaczenie zwycięstwa socjalizmu w ZSRR, które „odsłania całej ludzkości jasną, promienną drogę w przyszłość“ i zapoczątkowuje nową epokę „całkowitego wyzwolenia mas pracujących i przywrócenia człowiekowi jego godności moralnej i pełnych możli-

wości twórczych"². Siła oddziaływania budownictwa socjalistycznego w ZSRR na lud pracujący Polski była niezwykle wielka. Pod rządami burżuazji Polska nigdy nie była państwem w pełni niepodległym. Z roku na rok pogłębiał się stan ekonomicznej i politycznej zależności kraju od obcych mocarstw imperialistycznych, zwłaszcza Stanów Zjednoczonych i odbudowanych po I wojnie światowej, dzięki pomocy USA i Anglii militarystycznych Niemiec. W planach imperialistów, którzy po nieudanej interwencji lat 1918—1920 nie zrezygnowali z prób ponownego zorganizowania wyprawy wojennej przeciwko pierwszemu państwu socjalistycznemu, rolę głównej siły uderzeniowej przeciw ZSRR wyznaczono agresywnemu imperializmowi niemieckiemu. Z konieczności więc burżuazyjnej Polsce, oddzielającej Niemcy od Związku Radzieckiego, przypadła podrzędna rola przysłowiowego psa łańcuchowego faszyzmu hitlerowskiego. Misję tę burżuazyjne państwo polskie spełniało z nadzwyczajną gorliwością. Obóz reakcji polskiej pałając nienawiścią do ZSRR ignorował wszelkie, wielokrotnie ponawiane przez rząd radziecki propozycje w sprawie nawiązania korzystnych dla gospodarki polskiej stosunków handlowych i zawarcia układów politycznych, które stanowiłyby podstawę dla uniezależnienia się ekonomicznego Polski i zabezpieczyłyby ją przed groźbą imperialistycznej napaści. Strach przed własnym ludem i nienawiść do Związku Radzieckiego sprawiły, że obszarnicy i kapitaliści woleli we wrześniu 1939 roku poświecić niepodległość Polski i postawić pod znakiem zapytania dalsze istnienie narodu, aniżeli zgodzić się na przyjęcie zaofiarowanej pomocy radzieckiej.

Autor z całą mocą podkreśla, że ogromna większość narodu z klasą robotniczą na czele nigdy nie pogodziła się z tą zgubną dla Polski prohitlerowską i antyradziecką polityką sanacji. W licznych masowych strajkach i demonstracjach politycznych, których widownią była kapitalistyczna Polska w ciągu całego okresu międzywojennego, lud pracujący wyrażał swą wolę walki o obalenie sanacyjnego faszyzmu i utworzenie władzy robotników i chłopów. Kierowała tą walką KPP — jedyna partia, która niestrudzenie głosiła prawdę o Związku Radzieckim i jego wspaniałym rozkwicie i która w oparciu o przyjaźń i pomoc ZSRR widziała niezawodną ręką wydobyć kraj ze stanu ruiny gospodarczej i bezsilności.

Z kolei omawia autor charakter II wojny światowej i wskazuje na zasadniczo odmiennie cele, przyświecające w tej wojnie — z jednej strony Stanom Zjednoczonym i Anglii, których rządy znalazły się w koalicji antyhitlerowskiej wbrew swoim planom i pragnieniom — i z drugiej strony Związkowi Radzieckiemu, który wziął na siebie główny ciężar walki o zdruzgotanie imperializmu niemieckiego i militarizmu japońskiego.

„Druga wojna światowa — stwierdza autor — potwierdziła, że narody uciskane przez faszyzm i imperializm mogą zdobyć wolność i niepodległość tylko w oparciu o Związek Radziecki“ (s. 198). Prawdziwość tej tezy uzasadnia Kowalski na przykładzie Polski, która haniebnie zdradzona przez sanacyjnych dezterterów i rzucona na pastwę Hitlerowi przez rzekomych „sojuszników“ zachodnich, jedynie w Związku Radzieckim znalazła niezawodnego sojusznika i bezinteresownego obrońcę w walce z okrutnym okupantem niemiecko-faszystowskim. Autor wskazuje m. in. na znaczenie wyzwolenia przez Armię Czerwoną we wrześniu 1939 roku zagrabionych przez imperialistyczną Polskę ziem zachodniej Ukrainy i Białorusi, co — jak wiadomo — reakcja usiłowała przedstawić jako przysłowiowy „nóż w plecy“ pragnąc w ten sposób usprawiedliwić swoją zdradę i zrzuć z siebie odpowiedzialność za klęskę wrześniową. Kowalski rozprawia się skutecznie z tym oszczerczym wymysłem udowadniając, iż

² B. Bierut, *Referat sprawozdawczy na II Zjeździe PZPR*, Nowe Drogi, marzec 1954, s. 8.

wkroczenie Armii Radzieckiej na tereny wschodnie zagarnięte przez burżuazyjne państwo polskie nastąpiło w momencie, gdy opuszczona przez rząd i dowódców armia polska była już rozbita i niezdolna do stawienia skutecznego oporu hitlerowskiemu najeźdźcy i, że akt sprawiedliwości dziejowej, w postaci przyłączenia zachodnich ziem ukraińskich i białoruskich do macierzy, miał — jak wykazał to dalszy bieg wydarzeń — ogromne znaczenie dla stworzenia radzieckim siłom zbrojnym pomyślniejszych warunków dla odparcia oczekiwanej napaści hitlerowskiej, a następnie dla całkowitego rozgromienia armii faszystowskiej i wyzwolenia krajów okupowanych, w pierwszym rzędzie Polski, spod jarzma hitlerowskiego.

Autor wspomina o licznych oficjalnych oświadczeniach rządu radzieckiego na temat przywrócenia niepodległości Polski, przy czym w ślad za tymi deklaracjami rząd radziecki podejmował na forum międzynarodowym konkretne kroki w kierunku stworzenia silnej, zjednoczonej, demokratycznej Polski. Niestety, te żywo interesujące historyka prawa posunięcia Związku Radzieckiego w dziedzinie dyplomatycznej, zostały w książce Kowalskiego zaledwie zasygnalizowane.

W obliczu faktów świadczących o tym, że losy umęczonego narodu polskiego zależą wyłącznie od wyników walki toczonej przez Związek Radziecki z najeźdźcą hitlerowskim, polskie klasy posiadające kontynuują w kraju i za granicą swą politykę knowań antyradzieckich i podejmują na nowo współpracę z faszyzmem hitlerowskim, współdziałając z nim w tępieniu podziemnego ruchu oporu i jego bohaterских przywódców. Ta haniebna polityka polskich kolaborantów, która doprowadziła do tragedii powstania warszawskiego, odpowiadała postawie burżuazji we wszystkich krajach okupowanych przez Niemcy i była inspirowana przez Stany Zjednoczone i Anglię, które przez cały okres trwania wojny ani na chwilę nie wyrzekły się nadziei, że uda się doprowadzić do porozumienia z faszyzmem hitlerowskim i wszczęcia wspólnie z nim wojny przeciwko ZSRR.

Ogromna większość narodu polskiego, nauczona bolesnym doświadczeniem września 1939 roku odrzuciła perspektywę Polski, która miałaby stać się ponownie prywatnym folwarkiem w ręku garstki wyzyskiwaczy i narzędziem imperialistycznych prowokacji przeciwko naturalnemu sojusznikowi Polski — Związkowi Radzieckiemu. W latach okupacji ukształtował się wokół Polskiej Partii Robotniczej i utworzonej z jej inicjatywy Krajowej Rady Narodowej szeroki front narodowy, obejmujący pod kierownictwem klasy robotniczej wszystkie szersze patriotyczne i demokratyczne elementy, wszystkich uczciwych Polaków, którzy bez względu na różnice światopoglądowe i przekonania polityczne pragnęli bezkompromisowej walki z okupantem hitlerowskim o wolność, niepodległość i sprawiedliwość społeczną. Wspaniałe zwycięstwa Armii Radzieckiej, zwłaszcza zwycięstwo w decydującej o losach wojny bitwie pod Stalingradem, stały się bodźcem dla spotęgowania walki wyzwolenczej, której symbolem była PPR i jej ramię zbrojne — Gwardia Ludowa, a następnie Armia Ludowa.

W wyniku zwycięstwa Armii Radzieckiej nad hitlerowskim faszyzmem, w wyniku złamania przez siły ludowe zacieklego oporu rodzimej reakcji — powstała nowa Polska, w której po raz pierwszy w tysiącletniej historii naszego narodu rzeczywistymi gospodarzami kraju są ludzie pracy z miast i wsi.

Autor podejmuje próbę analizy charakteru, sił napędowych oraz perspektyw rozwojowych rewolucji ludowej w Polsce. Jakkolwiek rozważania autora na ten temat są zasadniczo trafne, to jednak nie mogą one już obecnie zadowolić i wymagają teoretycznego pogłębienia w oparciu o wskazania zawarte w referacie Bolesława Bieruta, wygłoszonym na II Zjeździe PZPR.

Uzupełnienia i znacznego poszerzenia wymagałby również przy ponownej edycji ostatni rozdział pracy Kowalskiego, traktujący o czołowej roli Związku Radzieckiego

na obecnym etapie walki o pokój, demokrację i socjalizm. W rozdziale tym autor przedstawia szkieletowo obraz powojennych osiągnięć ZSRR w dziedzinie odbudowy zniszczonych wojennych, a następnie w dziedzinie rozwoju przemysłu i rolnictwa, nauki i kultury oraz wzrostu dobrobytu całego społeczeństwa radzieckiego.

Nieprzerwany rozwój Związku Radzieckiego stwarza wciąż wzrastające możliwości poszerzenia wzajemnych stosunków wymiany gospodarczej i kulturalnej pomiędzy ZSRR a krajami demokracji ludowej, które dzięki pomocy bratnich narodów radzieckich poczyniły ogromne postępy w dziedzinie rozwoju oświaty i kultury i podniesienia stopy życiowej ludzi pracy.

Bezspornym dowodem wyższości ustroju socjalistycznego nad ustrojem kapitalistycznym oraz świadectwem korzyści, jakie przynoszą oparte na zasadzie pełnego równouprawnienia stosunki ze Związkiem Radzieckim jest rozwój Polski Ludowej. W ciągu krótkiego okresu czasu, dzięki wszechstronnej pomocy Kraju Rad i wspianiemu wysiłkowi wyzwolonego narodu, Polska przekształciła się w kraj ciężkiego przemysłu i osiągnęła ogromne zdobycze na froncie gospodarki, oświaty i kultury oraz na froncie podniesienia stopy życiowej ludności pracującej i demokratyzacji życia społeczno-politycznego. Podsumowaniem i odzwierciedleniem historycznych zdobyczy ludu polskiego jest Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Nowa, uprzedmiotowiona, nowoczesna i silna Polska, posiadając tak potężnych i niezawodnych sojuszników jak Związek Radziecki, Chiny Ludowe i kraje demokracji ludowej, stanowiących wielki, liczący miliard ludzi obóz pokoju i socjalizmu — przestała być kuszącą swą słabością i niezaradnością obiektem imperialistycznej agresji. Silna poparciem całego obozu pokoju, któremu przewodzi Związek Radziecki, Polska, traktowana niegdyś przez mocarstwa imperialistyczne jak kopcuszek czy uboga krewna, odgrywa obecnie poważną rolę w polityce światowej.

Szczególną uwagę zwraca autor na doniosłe znaczenie doświadczeń i pomocy Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego dla zjednoczenia polskiego ruchu robotniczego na bazie marksizmu-leninizmu oraz dla wzrostu poziomu organizacyjnego i politycznego kierowniczej siły klasy robotniczej i narodu polskiego — Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Historyczne doświadczenia KPZR, twórczo zastosowane w specyficznych warunkach naszego kraju mają niemały wpływ na organizacyjne i ideologiczne umacnianie się PZPR, dzięki czemu stanowi ona dziś — jak mówi Bolesław Bierut — „tak zwarte, jednolite, mocne, cieszące się powszechnym uznaniem najszerzych mas kierownictwo polityczne, jakiego nigdy przedtem Polska nie miała i mieć nie mogła“³.

Ogólnie praca J. Kowskiego zasługuje na jak najbardziej pozytywną ocenę. Poważniejszym jej brakiem jest częstokroć wysuwanie na pierwszy plan przy omawianiu poszczególnych problemów lub wydarzeń roli jednostki, przy jednoczesnym niedostatecznym uwypukleniu decydującej roli mas ludowych oraz partii marksistowsko-leninowskiej w kształtowaniu przeobrażeń historycznych, zapoczątkowanych zwycięstwem Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej.

Książka Kowskiego stanowi poważny wkład w dzieło wychowania naszego narodu w duchu patriotyzmu i proletariackiego internacjonalizmu, w duchu przyjaźni i braterstwa z narodami radzieckimi i skutecznie rozprawia się z zanikającymi wprawdzie coraz bardziej, ale tym niemniej wciąż jeszcze żywotnymi u nas przeżytkami nacjonalistycznymi, które były — jak mówi autor — „od dziesiątków lat wsączane w świadomość szerokich mas narodu polskiego przez burżuazję i kler, przez rodzimych sługusów carów i kajzerów, przez wszystkie ugrupowania reakcyjne,

³ B. Bierut, *Tamże*, s. 7.

a w szczególności przez PPS...“ (s. 265). Przyswajanie najszerszym rzeszom społeczeństwa polskiego prawdy o przełomowym znaczeniu Rewolucji Październikowej, która utorowała narodowi polskiemu drogę do niepodległości, do wyzwolenia społecznego i rozkwitu, pozostaje nadal zadaniem i obowiązkiem historyków polskich.

WŁADYSŁAW MARKIEWICZ (Poznań)

